

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація та ін. — Х.: Право, 2012. — 768 с.
11. *Мірошниченко Ю.Р.* Арешт слідів кримінального правопорушення або всіх предметів, на яких вони збереглися, можна сприймати лише як курйоз [Електронний ресурс] / Ю.Р. Мірошниченко // Закон і бізнес. — 2013. — № 9 (1099). — Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/14714-arest_sledov_prestupleniya_mozhno_vosprinimat_tolko_kak_kure.html
12. *Смоков С.М.* Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України [Текст] / С.М. Смоков // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 1 (5). — С. 110 — 115.

Резюме

В статье раскрыты проблемные вопросы применения мер по обеспечению уголовного производства по преступлениям в сфере получения неправомерной выгоды, а именно: особенности временного изъятия и ареста имущества, временного доступа к вещам и документам, а также предлагает пути преодоления существующих недостатков на законодательном уровне.

Summary

The author reveals the problematic issues of measures applying at criminal proceedings providing for illegitimate profit crimes, namely: the peculiarities of temporary withdrawal and property arrest, temporary access to things and documents, and offers the overcoming ways of existing shortcomings at the legislative level.

УДК 343.57

А.П. Сакаль, здобувач кафедри

Національна академія внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ВЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ

У статті звертається увага на специфіку розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. Розглядаються типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування, підкреслюється необхідність врахування їх транснаціональних ознак та окреслюються шляхи їх вирішення.

У структурі криміналістичної методики як у наукових розробках, так і при вирішенні практичних завдань, особлива увага приділяється початковому етапу розслідування злочинів. Початковий етап розслі-

дування розпочинається з отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення — подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення слідчим, прокурором його ознак (ч. 1 ст. 214 КПК) та її внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Завершення початкового етапу та перехід до наступного етапу розслідування вчені пов'язують із вирішенням ряду процесуальних і тактичних завдань. На думку А.Ф. Волобуєва, для початкового етапу розслідування характерними є такі завдання: 1) встановлення місця, часу та інших обставин вчинення злочину, його сутності, а також виявлення, фіксація та вилучення його слідів, які під впливом несприятливих умов можуть зникнути або бути знищеними; 2) встановлення, розшук і затримання особи (або вибір запобіжного заходу), підозрюваної у вчиненні злочину; 3) збирання доказів, достатніх для пред'явлення обвинувачення особі, хоча б по одному епізоду злочинної діяльності [1, с. 28–37].

Таким чином, завершення початкового етапу розслідування пов'язується з встановленням особи, що вчинила злочин, і повідомлення їй про підозру у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, або затриманні такої особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Тобто, мова йде про проведення комплексу різноманітних процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів з метою встановлення у кримінальному провадженні підозрюваного. Наступний етап розслідування спрямовується на подальше встановлення обставин кримінального провадження. При цьому обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, за загальним правилом, покладається на слідчого, прокурора. Закінчується розслідування закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Статистичні дані МВС України свідчать про надзвичайну суспільну небезпеку і значну кількість злочинів, що вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів, “епідемію” наркозлочинності. Зокрема, 2011 року було зареєстровано 16318 злочинів, порушених за ст. 307 КК України (в тому числі, за перевезення, пересилання — 88 злочинів, збут — 15578 злочинів), 2012 (до 20 листопада) — 14363 злочинів (за перевезення, пересилання — 82, збут — 13712 злочинів) [2].

Проблематика початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, досліджена у роботах

Г.М. Меретунова, В.Г. Наймушина, Л.П. Ніколаєвої, Д.Й. Никифорчука, Д.Ю. Стригуна, О.М. Стрільціва, В.А. Тимошенка, О.В. Одерія, М.С. Хруппи, Л.Г. Шарай, Ю.М. Юбко та інших вчених.

Розслідування на початковому етапі тісно пов'язано з аналізом відповідних слідчих ситуацій. Слідча ситуація є достатньо розробленою у науці криміналістичною категорією, що характеризує не тільки фактичне положення, стан розслідування, але й його стратегічний і тактичний потенціали, містить перспективний початок розслідування, обумовлює розробку і реалізацію його подальшої програми [3, с. 281–282]. Слідча ситуація визначається як своєрідна інформаційна модель, що склалася у суб'єкта розслідування на основі пізнання реальних умов розслідування [4, с. 192].

Поняття, зміст та завдання слідчих ситуацій досліджені у роботах В.П. Бахіна, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимова, Т.С. Волчецької, Л.Я. Драпкина, І.М. Лузгіна, С.П. Митричева, А.Р. Ратінова, М.І. Селіванова. Однак, проблематика слідчих ситуацій не втрачає свої актуальності, що пов'язано із їх різноманіттям, залежністю від об'єктивних і суб'єктивних умов, видів розслідуваних злочинів та інших чинників.

У межах цієї статті увага буде звернена на початковий етап розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, який має на меті розкриття злочину, тобто встановлення характеру події, яка відбулась; його учасників; її суспільно-небезпечних наслідків; місця знаходження осіб, що підозрюються у вчиненні злочинів, їх затримання, повідомлення їм про підозру за наявності законних підстав.

За таких умов, типові слідчі ситуації входять до структури методики розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. У такому аспекті наукові дослідження у вітчизняній науковій літературі ще не проводились.

Формування переліку типових слідчих ситуацій початкового розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, робить більш чіткою структуру відповідної методики розслідування, а також акцентує увагу на її особливості і проблемні питання.

Дослідження типових слідчих ситуацій створює передумови для їх розв'язання, надає досудовому розслідуванню цілеспрямованого характеру. Слідчий має змогу аналізувати подібні слідчі ситуації, алгоритми їх вирішення, й творчо пристосовувати такі відомості до досягнення

поставлених завдань конкретного кримінального провадження. Поєднання типового та індивідуального забезпечує ефективність розслідування.

На формування слідчої ситуації впливають різноманітні чинники психологічного, інформаційного, процесуального, тактичного, організаційно-технічного характеру. Їх поєднання обумовлює індивідуальний характер кожної слідчої ситуації в певний момент розслідування злочину [4, с. 83].

Існують різні види слідчих ситуацій. Наприклад, слідчі ситуації класифікують наступним чином: 1) за часом виникнення у процесі розслідування: початкові; проміжні (наступні); кінцеві; 2) за відносинами між учасниками: конфліктні; безконфліктні; 3) за відношенням до досягнення мети розслідування: сприятливі; несприятливі; 4) за ступенем спільності: типові; специфічні [5, с. 83–84].

Початковий етап розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, за будь-яких умов, характеризується дефіцитом інформації, переважанням даних непроцесуального характеру.

Традиційно в науковій літературі у методиці розслідування розглядають типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування залежно від наявності даних про особу підозрюваного у вчиненні злочину [6, с. 263–265].

Для першої ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, характерно, що у слідчого наявна оперативна інформація про здійснення організованим злочинним угрупованням обігу наркотичних засобів на території кількох держав (наявності інших ознак транснаціонального характеру). При цьому конкретні особи, які вчинюють злочинні дії, не встановлені, але дослідження різних джерел інформації дозволяють зробити щодо них обґрунтовані припущення. Така ситуація є найбільш складною, оскільки потребує від слідчого значних професійних навичок і вмій, залучення допомоги співробітників оперативних підрозділів, щоб вчасно виявити ознаки суб'єктів і мати можливість на цьому етапі розслідування провести відповідні процесуальні дії.

Друга слідча ситуація характеризується більшим обсягом інформації щодо організованого злочинного угруповання, що здійснює транснаціональний обіг наркотичних засобів. Незважаючи на те, що всіх осіб — членів злочинного угруповання ще не встановлено, слідчий

має конкретні дані щодо їх окремих членів, про злочинну діяльність свідчить наявна у кримінальному провадженні доказова та орієнтуюча інформація, отримана із різних джерел.

Третя ситуація має ще більшу інформаційну визначеність щодо осіб, які реалізують злочинну діяльність з транснаціонального обігу наркотичних засобів. Це може проявлятися у затриманні всіх або окремих членів злочинного угруповання під час підготовки, вчинення чи приховування злочинів. Ця ситуація є сприятливою для досудового розслідування, адже характеризується найбільшою інформаційною визначеністю, можливістю проводити слідчі (розшукові) дії, які безпосередньо доводять причетність винних осіб до вчинення злочинів.

За таких умов, з'ясування обставин кримінального провадження забезпечується застосуванням комплексу процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих розшукових дій, оперативно-розшукових заходів. Передусім, вони спрямовуються на фіксацію злочинної діяльності, з'ясування її меж, встановлення всіх співучасників злочину. Проводиться огляд місця події, затримання осіб, їх особистий обшук, допит, освідчування, огляд вилучених наркотичних засобів, грошей, інших предметів чи документів, пов'язаних із подією злочину. За наявності підстав проводяться обшуки за місцем реалізації злочинної діяльності співучасниками, місць зберігання наркотичних засобів, вилучається комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, призначаються та проводяться експертизи, допити свідків та інші слідчі (розшукові) дії.

За умов інформаційної невизначеності, з метою встановлення всіх співучасників організованого злочинного угруповання, важливо задокументувати реалізацію злочинної діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Вказані заходи регламентуються Законами України, міжнародними договорами України, відомчими нормативно-правовими актами. Так, згідно Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року, оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності підстав надається право проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форми власності, з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки здійснюється згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку,

визначеному нормативно-правовими актами МВС України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, Державної податкової служби України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, погодженими із Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України (п. 2 ст. 8) [7].

Ст. 271 КПК України визначає, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, і проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. При цьому контроль за вчиненням злочину може бути як внутрішнім (проводиться на території України), так і транзитним (проводиться на території України та інших держав, за домовленістю між правоохоронними органами, на підставі чинних міжнародних договорів України) [8, с. 595–596].

Вказані заходи мають важливе значення за умов розслідування злочинів транснаціонального характеру. Наприклад, нещодавно працівники МВС України виявили та перекрили канал надходження до столиці особливо небезпечної психотропної речовини. Велику партію психотропу ділки завезли із Російської Федерації, аби в подальшому налагодити мережу збуту в нічних клубах столиці. Було встановлено, що група осіб готуються до постачання в Україну та розповсюдження психотропної речовини “Екстазі” (MDMA) у значних розмірах. Правоохоронці провели оперативну закупку та задокументували збут психотропу. За вчинення злочину було затримано жителів України та Російської Федерації. Співробітники міліції вилучили у затриманих 48 пігулок “Екстазі”, марихуану загальною вагою понад 1 кг та грошові кошти, отримані від наркобізнесу. Продовжуючи розслідування, був встановлений організатор, який займався постачанням наркотиків. Ним виявився мешканець Луганської області, що налагодив канал контрабандного надходження психотропної речовини до Києва з Російської Федерації. Таким чином, правоохоронці здійснили двоетапну контрольну закупку психотропної речовини “Екстазі” в кількості 700 пігулок, на суму майже 46 тисяч гривень. Після проведеної операції, організатора наркотрафіку та його співучасника, теж луганчанина, було затримано. У зловмисників вилучили ще 1,5 кг психотропної речовини “Амфетамін” на суму майже 800 тисяч гривень та кошти за проданий наркотovar [9].

Надзвичайний суспільний резонанс викликало розслідування та судовий розгляд гучної справи щодо діяльності транснаціонального організованого злочинного угруповання у складі 9 осіб (мешканців України, Польщі), що діяли як підприємці, але займалися перевезенням з метою наступного збуту особливо небезпечного наркотичного засобу — кокаїну з Республіки Еквадор до України. Для транспортування кокаїну вагою майже 30 кг зловмисники використовували вантажний транспорт з цілком легальною продукцією. З метою документування протиправних дій правопорушників українські правоохоронці спільно з польськими, еквадорськими та американськими полісменами провели спецоперацію із знешкодження міжнародного злочинного угруповання [10].

Тобто, на зміст слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинюються транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, безпосередньо впливають ознаки транснаціональності.

Зміст поняття “транснаціональний” може бути розкритий, виходячи із аналізу Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року із Протоколами до неї [11, с. 554–606]. У статті 3 Конвенції зазначено, що злочин, пов’язаний із діяльністю організованої злочинної групи, носить транснаціональний характер, якщо він: вчинений у більш ніж одній державі; вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [11, с. 554–606].

Стаття 2 Конвенції тлумачить поняття “організована злочинна група” як структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, і здійснених з метою одержання, прямо чи посередньо, фінансової або іншої матеріальної вигоди (ст. 2) [11, с. 554–606]. При ратифікації Конвенції Україною було уточнено, що в національному кримінальному законодавстві “серйозному злочину” відповідають поняття “тяжкий” і “особливо тяжкий злочин” [12, с. 552].

Криміналістичною ознакою, що об’єднує різні злочини в одну групу за ознакою наявності транснаціонального характеру, є зв’язок кожного

із них з територіями двох або більше держав, юрисдикції котрих обмежені, тобто з точками простору, в яких функціонують різні національні правові системи. У зв'язку з цим, слідова та інша криміналістично значуща інформація, необхідна для пізнання злочинного діяння і доказування у справах про злочини вказаної групи, також знаходиться на території різних держав.

Іншим чинником, що детермінує слідчі ситуації у справах про злочини транснаціонального характеру, є зовнішнє середовище, яке характеризується взаємодією різних національних правових систем з врахуванням принципів і норм міжнародного права. Даний чинник є досить об'ємним за своєю природою, оскільки кожна національна правова система складається із широкого кола складових: норм галузей кримінального і кримінально-процесуального права, положень юридичних наук, правозастосовної практики та інших елементів, які впливають як на кримінальну політику, так і зміст діяльності із розслідування злочинів [13, с. 73].

Отже, зміст типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, формується із врахуванням наступних обставин: 1) організоване злочинне угруповання реалізує злочинну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів в більш ніж одній державі; 2) організоване злочинне угруповання реалізує злочинну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; 3) організоване злочинне угруповання реалізує злочинну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; 4) організоване злочинне угруповання реалізує злочинну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Вирішення окреслених слідчих ситуацій вимагає від слідчого, що здійснює кримінальне провадження, крім застосування перелічених заходів із встановлення обставин кримінального провадження, провадження процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, також застосування заходів міжнародного співробітництва, які спрямовані на фіксацію злочинної діяльності на території іноземних держав, затримання осіб, причетних до її вчинення, їх наступної видачі (екстрадиції), повного і неупередженого розслідування

шляхом проведення різних процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги.

Ефективність вирішення вказаних слідчих ситуацій, формування відповідного алгоритму дій слідчого, залежить від реалізації заходів міжнародного співробітництва між правоохоронними органами іноземних держав та представництвами міжнародних організацій.

Список використаної літератури

1. *Волобуєв А.Ф.* Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємства / А.Ф. Волобуєв. — Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. — 336 с.
2. Статичні дані Міністерства внутрішніх справ України: звіт про злочинність за січень-грудень 2011 року; звіт про злочинність станом на 20 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
3. Криміналістика: [учеб.] / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Образцова. — М.: Юристь, 1997. — 760 с.
4. *Кузьмічов В.С.* Криміналістика: [навч. посіб.] / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, Є.М. Моїсеєва. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 368 с.
5. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів: курс лекцій / [В.К. Весельський, А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічов, Д.Б. Сергєєва, Ю.М. Черноус]. — К.: ХмЦНП, 2011. — 178 с.
6. *Лук'янчиков Б.Є.* Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позазаводових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. — 2001. — № 1 (4). — С. 261–268.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22. — Ст. 303 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. — К.: Юстиніан, 2012. — 1224 с.
9. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. Столичні правоохоронці вилучили наркотики на суму майже 800 тис. гривень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/905176>
10. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. Микола Чинчин. Гучне кримінальне провадження 30-кілограмових кокаїнщиків уже слухається в суді. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/905176>
11. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року: прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах: багатосторонні договори. — К., 2006. — С. 554–606.
12. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря): Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 19. — Ст. 263.

13. *Маркова О.В.* Система типовых следственных ситуаций, возникающих по уголовных делах о преступлениях транснационального характера / О.В. Маркова, А.И. Куликская // *Право.by*. — Минск, 2013. — Вып. 2 (22). — С. 70–76.

Резюме

В статье обращается внимание на специфику расследования преступлений в сфере оборота наркотических средств, совершенных транснациональными организованными преступными группировками. Рассматриваются типичные следственные ситуации, возникающие на первоначальном этапе расследования, подчеркивается необходимость учета их транснациональных признаков и определяются пути их решения.

Summary

This paper draws attention to the investigation of crimes related to narcotic drugs, if committed by transnational organized criminal groups. Considered typical investigation situations that arise at the initial stage of the investigation, highlights the need to consider their transnational features and outlines solutions.

УДК 343.985

**О.В. Одерій, канд. юрид. наук, доцент,
нач. кафедри криміналістики**

Донецький юридичний інститут МВС України

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

З огляду на положення Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.) в статті розглянуто проблеми, що виникають на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля та запропоновані шляхи їх розв'язання.

Початковий етап розслідування займає у структурі слідчої діяльності виключно важливе, ключове місце, оскільки саме тут закладається фундамент для встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, винуватості конкретної особи, виявляється і збирається значна кількість доказів. Організація розслідування на цьому етапі передбачає переважно роботу із наявною інформацією, її опрацювання та оцінку. В результаті цієї діяльності відбувається висунення версій та визначаються завдання розслідування: ухвалюються відповідні рішення, забезпечується їх виконання. Надалі цей процес триватиме